

UDK: 711.4:314(497.11)
DOI: 10.5937/LSPUPNXI26033P
Pregledni naučni rad

STAVOVI KLJUČNIH SEKTORA O UKLJUČIVANJU I MOTIVIMA UKLJUČIVANJA GRAĐANA U PROCES PROSTORNOG I URBANISTIČKOG PLANIRANJA: OSVRT NA BORSKO–MAJDANPEČKI BASEN

**Marijana Pantić¹, Dušanka Milosavljević², Tamara Maričić³,
Milena Toković⁴, Milovan Vuković⁵**

Apstrakt: Učešće javnosti igra ključnu ulogu u prostornom i urbanističkom planiranju, jer omogućava uključivanje građana u odlučivanje, povećava transparentnost i doprinosi kreiranju politika koje su usaglašene sa potrebama zajednice. Ovaj rad kratko sažima različite perspektive usaglašenih i oponentnih sektora – javnog, planerskog i civilnog – po pitanju uključenosti građana u procese odlučivanja u prostornom i urbanističkom planiranju, kao i motiva njihovog uključivanja. Rezultati su ishod kvalitativne analize intervjuja sa predstavnicima pomenutih sektora – planerima, predstavnicima nacionalnih i lokalnih organa vlasti, rudarskih kompanija i organizacija civilnog društva, pružajući uvid u institucionalne stavove o učešću javnosti, uočene prepreke i način sprovođenja participativnih procedura. Istraživanje je sprovedeno u Srbiji u okviru MINIPART projekta poziva PRIZMA Fonda za nauku Republike Srbije (#7598), sa posebnim osvrtom na Borsko-Majdanpečki rudarski region. Rezultati ukazuju na nizak nivo informisanosti i ograničeno poverenje u formalne mehanizme učešća, što su i demotivišući faktori za uključivanje u procese planiranja. Takođe, dolazimo do zaključka da se situacija može unaprediti boljom dostupnošću informacija učesnicima, jasnijim procedurama i prilagođavanjem metoda participacije lokalnom kontekstu.

Ključne reči: Rudarski region, participacija, javni uvid, rani javni uvid, intrevju.

PERSPECTIVES OF KEY SECTORS ON CITIZEN PARTICIPATION AND PARTICIPATION MOTIVES IN SPATIAL AND URBAN PLANNING PROCESSES: INSIGHTS FROM THE BOR–MAJDANPEK BASIN

Abstract: Public participation plays a key role in spatial and urban planning, as it enables citizens to engage in decision-making, enhances transparency, and contributes to the development of policies that resonate with community needs. This paper provides a concise overview of the perspectives of aligned and opposing sectors—including public authorities,

¹ Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, marijana.d.pantic@gmail.com, 0000-0001-8328-4077.

² Univerzitet u Beogradu – Institut za filozofiju i društvenu teoriju, dusanka.milosavljevic@ifdt.bg.ac.rs, 0000-0003-3140-9709.

³ Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, tamara@iaus.ac.rs, 0000-0003-4827-5065.

⁴ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, milena.tokovic@gef.bg.ac.rs, 0000-0001-5380-4828.

⁵ Univerzitet u Beogradu – Tehnički fakultet u Boru, mvukovic@tfbor.bg.ac.rs, 0000-0003-1715-1078.

Stavovi ključnih sektora o uključivanju i motivima uključivanja građana u procese prostornog i urbanističkog planiranja: osvrt na Borsko–Majdanpečki basen

planners, and civil—regarding citizen involvement in planning processes and motivations for their participation. The findings are based on a qualitative analysis of interviews with representatives from these sectors, including planners, national and local authorities, mining companies, and civil society organisations, offering insights into institutional attitudes toward public participation, perceived barriers, and the implementation of participatory procedures. The study was conducted in Serbia within the MINIPART project funded by the PRISMA Program of the Science Fund of the Republic of Serbia (#7598), with particular focus on the Bor–Majdanpek mining region. Results indicate a low level of citizen awareness and limited trust in formal participation mechanisms, which act as demotivating factors for engagement in planning processes. The study also concludes that participation can be improved through better access to information, clearer procedures, and the adaptation of participatory methods to local contexts.

Key words: Mining region, participation, public review, early public review, interview.

UVOD

Učešće javnosti u prostornom planiranju široko je prepoznato kao mehanizam za unapređenje transparentnosti, legitimiteta i upravljanja konfliktima, posebno u kontekstu intenzivnog korišćenja prirodnih resursa i društvene osetljivosti (Owen & Kemp, 2013; Bebbington, Abdulai, Humphreys Bebbington, Hinfelaar & Sanborn, 2018; Maričić & Oranje, 2025). Međutim, u mnogim postsocijalističkim zemljama participativne prakse ostaju ograničene centralizovanim modelima upravljanja, formalističkim procedurama i slabim mogućnostima za stvarni uticaj građana na prostorne i ekološke odluke (Vujošević & Nedović-Budić, 2006; Živanović & Gataric, 2021; Pantić & Čolić, 2023). Uprkos obimnim međunarodnim okvirima koji promovišu uključivanje zainteresovanih strana, jaz u primeni i dalje je izražen, naročito u zemljama u razvoju i tranziciji (Maričić, 2026).

Ovi izazovi su naročito vidljivi u srpskim rudarskim jedinicama lokalne samouprave poput Bora i Majdanpeka, gde industrijsko nasleđe i državne institucije oblikuju modele upravljanja i očekivanja javnosti. Prethodna istraživanja ukazuju da nedovoljna spremnost institucija da odgovore na zahteve građana, administrativna složenost i slabi mehanizmi odgovornosti predstavljaju ključne prepreke građanskom angažovanju (Vajović, 2017; Maričić, Cvetinović & Bolay, 2018). U tom kontekstu, institucije često tumače nisku participaciju kao apatiju, dok građani neuključivanje vide kao racionalan odgovor na nepoverenje, strukturne barijere i percepciju unapred donetih odluka, posebno u vezi sa velikim rudarskim projektima (Bebbington et al., 2018; Perić, 2020; Toković, Milosavljević, Vuković, Pantić & Maričić, 2025).

Polazeći od ovog konteksta, ova studija analizira stavove predstavnika državnih institucija, nevladinih organizacija, planera i rudarskih kompanija kako bi ispitala zašto učešće ostaje ograničeno u regionu Bor–Majdanpek i identifikovala mogućnosti za jačanje participativnog planiranja u kontekstu ekstraktivnih regiona.

METODOLOGIJA

Ovo je kvalitativno istraživanje sa eksploratornim pristupom, koje ima za cilj da ispita kako institucionalni akteri iz različitih sektora percipiraju učešće javnosti u prostornom planiranju u Srbiji, sa posebnim fokusom na rudarski region Bor–Majdanpek. Istraživanje nastoji da identifikuje ključne oblasti u kojima se njihova tumačenja razlikuju, naročito u pogledu odaziva i motivacije za učešće.

Sprovedeno je 19 polustrukturisanih intervjua. Učesnici su dali ili usmeni informisani pristanak (za potpuno anonimno učešće) ili pisani informisani pristanak, uz mogućnost da učestvuju pod svojim imenom ili anonimno. Svi intervjui su realizovani dobrovoljno,

u uslovima koji su garantovali privatnost i poverljivost. Uzorak je uključivao predstavnike državne i lokalne uprave, nacionalnih i lokalnih nevladinih organizacija, kao i profesionalne planere aktivne u praksi ili u praksi i istraživanju, kao i predstavnike rudarskih kompanija koje posluju u regionu Bor–Majdanpek.

REZULTATI

Sagovornici u intervjuima jednoglasno ukazuju na izuzetno nizak nivo učešća u formalnim procedurama javne participacije. Iskustva iz različitih sektora pokazuju da javnim raspravama često prisustvuje samo mali broj građana, pretežno muškaraca. U projektima vezanim za rudarstvo situacija je slično opisana, sa veoma malim brojem primedbi tokom javnog uvida, pri čemu se većina komentara odnosi na pojedinačna pitanja imovine ili infrastrukture. Posebno nizak odziv je u ruralnim sredinama, gde je odsustvo žena naročito izraženo. To se često povezuje sa obrascima vlasništva nad zemljištem, budući da žene često nisu formalno upisane kao vlasnice, te su samim tim manje prisutne u formalnim procedurama.

Planeri, predstavnici institucija i rudarskih kompanija nizak odziv uglavnom pripisuju nezainteresovanosti građana, a ne nedostacima institucionalnog okvira ili sopstvene profesionalne prakse. Niska uključenost tumači se kao odraz širih društvenih trendova, uključujući individualizam i smanjenu spremnost na kolektivno delovanje, a ne kao posledica strukturnih barijera u samim participativnim procesima. Istovremeno, predstavnici nevladinog sektora ukazuju na dodatni faktor – strah i bojazan od potencijalnih posledica, koji obeshrabruju građane da javno iznose kritičke stavove ili se uključuju u sporna pitanja.

U rudarskim regionima se odsustvo participacije često tumači kao pragmatična odluka zasnovana na ekonomskoj zavisnosti. Predstavnici rudarskih kompanija i pojedini zvaničnici smatraju da osobe čija egzistencija zavisi od rudnika izbegavaju učešće kako bi zaštitile svoju ekonomsku sigurnost. Iz te perspektive, participacija se doživljava kao kontradiktorna za one koji su zaposleni u rudarskom sektoru. Oni koji su direktno pogođeni uticajima na životnu sredinu ili zemljište, poput poljoprivrednika i vlasnika parcela, percipiraju se kao skloniji angažovanju, dok se većina stanovništva opisuje kao nezainteresovana ili naklonjena rudarskim aktivnostima uprkos potencijalnim ekološkim posledicama. Kada lični interesi nisu direktno ugroženi, učešće se ponekad opisuje kao politički motivisano, pri čemu pojedini akteri koriste procedure javnog uvida za zastupanje širih političkih stavova.

Uprkos ovim dominantnim obrascima, pojedini sagovornici prepoznaju malu grupu građana motivisanih osećajem građanske odgovornosti i željom da unaprede planska rešenja. Ovi učesnici se opisuju kao konstruktivni akteri koji ne teže isključivo osporavanju projekata, već nude predloge za njihovo unapređenje. Svest o potencijalnim negativnim posledicama, naročito u vezi sa rudarstvom, takođe se navodi kao važan motiv za uključivanje.

Predstavnici nevladinog sektora naglašavaju značaj participativnih praksi koje prevazilaze formalne procedure. Neformalni prostori, poput zborova građana i sastanaka saveta mesnih zajednica, opisuju se kao pristupačniji, naročito kada su podržani prisustvom stručnjaka. U tom kontekstu, protest se ističe kao posebno efikasan mehanizam za mobilizaciju i ostvarivanje institucionalne reakcije, te se ponekad percipira kao jedini način uticaja izvan redovnih izbornih ciklusa.

POZADINA NISKOG UČEŠĆA JANOVSTI

Induktivno kodiranje intervjuja je ukazalo da su glavni demotivatori za učešće neadekvatno informisanje javnosti, nerazumljivost informacija koje se pružaju građanima, sistematsko isključivanje javnosti, nizak nivo razumevanja nadležnosti i zadataka koji podrazumevaju prostorno i urbanističko planiranje, kao i učešće u kreiranju plana. Na kraju, tu je i duboko nepoverenje u državne institucije.

Stavovi ključnih sektora o uključivanju i motivima uključivanja građana u procese prostornog i urbanističkog planiranja: osvrt na Borsko–Majdanpečki basen

Po pitanju **neadekvatnog informisanja javnosti**, prostorni planeri, a zatim i akteri iz drugih sektora, naglašavaju nedostatke kako u kanalima putem kojih se informacije šire, tako i u proaktivnosti u informisanju građana alternativnim metodama. Informisanje se opisuje kao formalističko, pri čemu se obaveštavanje često svodi na zakonski propisane procedure uz minimalno aktivno uključivanje lokalnih zajednica. Planeri su posebno kritični prema pasivnim lokalnim vlastima, koje smatraju odgovornim za informisanje stanovništva i uspostavljanje direktne komunikacije sa građanima. Istovremeno, pojedini planeri objašnjavaju nizak nivo informisanosti kontekstualnim faktorima, kao što su ograničen pristup informacijama u ruralnim sredinama, slaba razmena informacija među stanovnicima i nasleđena očekivanja da država snosi primarnu odgovornost za informisanje građana. Iako planeri svoju ulogu vide u objašnjavanju planova tokom javnih prezentacija, ne smatraju da je šire informisanje javnosti njihova odgovornost i ukazuju na nedostatak kapaciteta izrađivača planova za to. Na nedostatak kapaciteta ukazuju i predstavnici lokalnih samouprava.

Predstavnici rudarskih kompanija priznaju postojanje strukturnih nedostataka, uključujući odsustvo jasne državne strategije i nedovoljnu institucionalnu komunikaciju, ali istovremeno odgovornost za informisanje lokalnog stanovništva ne pripisuju kompanijama. Nasuprot tome, predstavnici nevladinog sektora odbacuju pokušaje prebacivanja odgovornosti za informisanje na građane ili organizacije civilnog društva, te neinformisanost tumače kao posledicu nedostatka stvarne namere nadležnih aktera da informišu javnost. Predstavnici državnih organa, međutim, smatraju da su informacije formalno dostupne i da nizak nivo učešća proizlazi iz ličnih prioriteta građana, a ne iz systemske isključenosti. Predstavnici lokalnih vlasti ističu spremnost da unaprede informisanje, ali istovremeno naglašavaju ozbiljna ograničenja u pogledu kapaciteta, navodeći nedostatak zaposlenih.

Prema viđenju predstavnika nevladinog sektora, građani ne učestvuju u izradi planova ne zato što to ne žele, već zato što su **sistematski isključeni iz procesa**. Ova strukturna isključenost ogleda se u centralizovanom organizovanju javnih uvida, bez profesionalne podrške i tumačenja planova, kao i u izostanku organizovanja rasprava u lokalnim zajednicama na koje se planovi neposredno odnose. Kao ključnu prepreku navode formalizam i minimalizam procedura ranog javnog uvida i javnog uvida, pri čemu se nadležni organi uglavnom oslanjaju na zakonski minimum informisanja, bez stvarne namere da identifikuju i uključe zainteresovanu javnost.

Sagovornici iz NVO sektora navode i primere proceduralnih zloupotreba, poput zakazivanja rasprava u nepristupačnim terminima i lokacijama, skraćivanja ili izostavljanja pojedinih faza postupka, kao i organizovanja javnih uvida tokom godišnjih odmora i praznika, čime se dodatno obesmišljava učešće. Većina njih smatra da je isključena čitava javnost, a ne samo pojedine društvene grupe. Posebno se ukazuje na rizik dodatne isključenosti kroz uvođenje elektronskih oblika participacije, kao i kroz teritorijalno ograničavanje prava na učešće samo na one koji neposredno žive ili rade na obuhvaćenom području. Pojedini planeri ocenjuju rani javni uvid kao suvišan i opterećujući za planerski tim, naročito u oblasti rudarstva, koje se posmatra kao strateški sektor nacionalne ekonomije nezavisan od lokalnih stavova. Lokalno stanovništvo se u tom okviru vidi pre svega kao objekat planiranja, čija je uloga ograničena na pružanje informacija, a ne na ravnopravno odlučivanje.

Predstavnici nevladinog sektora takođe ističu da su same **procedure oblikovane na način koji obeshrabrjuje građane da se uključe**. Javne rasprave i javni uvidi nisu prilagođeni laicima, kako zbog upotrebe visoko stručnog jezika, tako i zbog tehnički zahtevnih grafičkih prikaza koje često zahtevaju specijalizovane programe. Tako oblikovane procedure produbljuju neravnotežu moći između institucija, stručnjaka i građana. Ovu asimetriju dodatno pojačava neprimereno ponašanje pojedinih izrađivača planova i članova komisija tokom javnih rasprava, što, prema navodima sagovornika, uključuje nekorektan odnos prema učesnicima i otežavanje ostvarivanja njihovih prava.

Planeri se slažu da su planski dokumenti, naročito oni strateškog nivoa, teško razumljivi „običnim“ građanima. Pojedini priznaju profesionalnu odgovornost u prilagođavanju terminologije i načina prezentacije široj publici, uz korišćenje jasnijih vizuelnih prikaza. Ipak, deo planera problem vidi u nedovoljnom znanju i stručnosti građana, smatrajući da se primedbe često formulišu neprecizno ili izvan okvira nadležnosti planiranja, što dovodi do njihovog neusvajanja. Nasuprot tome, drugi stručnjaci naglašavaju da su građani sposobni da prepoznaju širi javni interes ukoliko im se planovi adekvatno predstave, te da demotivaciju dodatno produbljuje izostanak povratnih informacija. Istovremeno, planeri prepoznaju i odgovornost obrazovnog sistema, ukazujući na nedovoljnu zastupljenost tema participacije čak i unutar same struke. Navodi se da ni prostorni planeri, kao ni studenti urbanizma, često nemaju dovoljno znanja i veština za adekvatno sprovođenje participativnih procesa ili formulaciju primedbi, što upućuje na potrebu za uvođenjem specijalizovanih kurseva o participaciji u visoko obrazovanje.

Predstavnici civilnog sektora neparticipaciju javnosti vide i u **dubokom nepoverenju prema državi**, koje tumače kao direktnu posledicu načina na koji se formalna participacija sprovodi u praksi. Nepoverenje se opisuje kao dugotrajno i akumulirano tokom decenija, zasnovano na iskustvima u kojima su procesi predstavljani kao participativni, dok suštinskog uključivanja građana zapravo nije bilo. Dominira percepcija da poverenje u institucije proizilazi iz svođenja učešća na formalnost, bez stvarne namere da se građani uključe u odlučivanje.

Kao posebno problematičan ističe se izostanak institucionalnog odgovora na primedbe podnete tokom faze ranog javnog uvida, odnosno nedostatak povratnih informacija. Čak i kada građani dobiju potvrdu da su njihovi komentari primljeni, izostanak jasnog objašnjenja šta je prihvaćeno/odbijeno stvara uverenje da primedbe nisu ozbiljno razmatrane. Odgovori su često formalni i odbacujući, uz obrazloženja da primedbe nisu predmet konkretnog plana.

Za razliku od toga, predstavnici rudarskih kompanija i pojedini planeri pitanje poverenja izražavaju sumnju prema akterima koji se mobilišu kroz proteste i kolektivne akcije. U takvim tumačenjima javna mobilizacija se ponekad percipira kao vođena partikularnim interesima, a ne javnim dobrom, čime se implicitno dovodi u pitanje legitimitet takvih oblika participacije. Istovremeno, primećuje se da građani koji se aktivno protive određenim projektima često ne učestvuju u formalnim procedurama, što kod pojedinih zvaničnika izaziva nepoverenje i sumnju prema motivima selektivnog angažmana, uključujući i inicijative civilnog društva koje se ocenjuju kao jednostrane.

ZAKLJUČAK

Ispitanici iz državnih institucija, nevladinih organizacija, planerske struke i rudarskog sektora ukazali su na niz faktora koji utiču na ograničeno učešće javnosti u kreiranju planskih dokumenata. Prema njihovim iskustvima, formalni mehanizmi participacije postoje, ali se u praksi često primenjuju na način koji ne omogućava suštinsko uključivanje građana. Građani se sagledavaju kao sistematski isključeni iz ranih faza planiranja, dok su informacije o planovima i postupcima često nepristupačne i teško razumljive za širu javnost. Ispitanici su takođe ukazali na važnost poverenja u institucije, naglašavajući da ono može biti oslabljeno zbog nedostatka povratnih informacija i prethodnih iskustava formalne participacije koja nije dovela do vidljivih efekata.

Dodatno, ispitanici su istakli da su u kontekstu rudarskih aktivnosti ekonomska zavisnost i lokalni interesi dodatni faktori koji oblikuju motivaciju za učešće, dok se učešće uglavnom manifestuje kroz reakcije na neposredne, privatne ili materijalne interese. Neki ispitanici su takođe ukazali na razlike u percepciji odgovornosti među različitim akterima – dok predstavnici državnih institucija i planeri ponekad problem učešća pripisuju građanima,

Stavovi ključnih sektora o uključivanju i motivima uključivanja građana u procese prostornog i urbanističkog planiranja: osvrt na Borsko–Majdanpečki basen

predstavnici NVO sektora i deo planera ga objašnjavaju institucionalnim i proceduralnim ograničenjima. Dodatno je naglašeno da su same procedure osmišljene tako da dozvoljavaju bavljenje pojedinačnim interesima, dok je prostor za artikulaciju javnog interesa ograničen, čime „individualistička“ participacija postaje očekivani ishod formalnog okvira.

Iskustva ispitanika sugerišu sledeće preporuke:

- Unapređenje ranih faza participacije – razmotriti viši nivo razmene pri proceduri ranog javnog uvida i prilagođenu stručnu podršku;
- Pristupačno informisanje – razvoj višekanalnih modela komunikacije koji su razumljivi građanima, uključujući lokalne prezentacije, vizuelne prikaze i materijale prilagođene laicima;
- Povratne informacije – jasni i obrazloženi odgovori na primedbe građana kako bi se smanjio osećaj formalizma i povećalo poverenje u proces;
- Jačanje kapaciteta lokalnih vlasti – unapređenje kadrovskih i organizacionih kapaciteta lokalnih samouprava za aktivno vođenje participativnih procesa;
- Obrazovanje i profesionalni razvoj – uvođenje obrazovnih sadržaja o participaciji u planiranju u visoko obrazovanje (a i niže nivoe, npr. u okviru predmeta Građansko vaspitanje), kao i podsticanje prakse terenskog rada i direktne komunikacije sa građanima unutar same profesije;
- Uključivanje marginalizovanih i ranjivih grupa – uključivanje žena, neformalnih vlasnika, ruralnog stanovništva i drugih marginalizovanih grupa, posebno u kontekstu ekstraktivnih aktivnosti i ekonomske zavisnosti;
- Prepoznavanje neformalnih oblika angažmana – sagledavanje protesta i inicijativa civilnog društva kao indikatora nedostataka formalnih procedura i potencijalnog resursa za unapređenje dijaloga sa zajednicom.

Implementacija ovih preporuka može doprineti stvaranju participativnijih procesa planiranja u regionu Bor–Majdanpek, u skladu sa potrebama građana i specifičnostima ekstraktivnog konteksta.

ZAHVALNICA

Ovo istraživanje finansirao je Fond za nauku Republike Srbije (grant #7598). Zahvaljujemo se svim ispitanicima – kako onima koji su imenovani (dr Ana Graovac, dr Iva Čukić, Jovana Timotijević, Mirko Popović, dr Nebojša Stefanović, Radomir Krišanović, prof. dr Zora Živanović), tako i onima koji su želeli anonimnost – na njihovom značajnom doprinosu ovom istraživanju.

LITERATURA

- Bebbington, A., Abdulai, A. G., Humphreys Bebbington, D., Hinfelaar, M. & Sanborn, C. (2018). *Governing extractive industries: Politics, histories, ideas*. Oxfordshire: Oxford University Press.
- Maričić, T. (2026). Controlling the rich and powerful: The role of human rights norms in mining. *Teme*. <https://doi.org/10.22190/TEME250311030T> (in print).
- Maričić, T., Cvetinović, M. & Bolay, J.-C. (2018). Participatory planning in the urban development of post-socialist Serbia. In: J.-C. Bolay, T. Maričić, S. Zeković (Eds.), *A Support to Urban Development Process* (pp. 1–28). Lausanne: EPFL / Belgrade: IAUS. <https://spuds.edu.rs/downloads/1eng.pdf>

- Maričić, T. & Oranje, M. (2025). The Legal Framework for Social Impacts in Spatial Planning of Mining Regions. *Facta Universitatis: Series Architecture and Civil Engineering*, 23(1), 101-118. <https://doi.org/10.2298/FUACE241221009M>
- Owen, J. R. & Kemp, D. (2013). Social licence and mining: A critical perspective. *Resources Policy*, 38(1), 29–35. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.06.016>.
- Pantić, M. & Čolić, N. (2023): Digital Participation Framework for Mountain Areas in Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 68E, 78-95. <http://dx.doi.org/10.24193/tras.68E.5>
- Perić, A. (2020). *Citizen participation in transitional society: The evolution of participatory planning in Serbia*. In: M. Lauria, C. Schively Slotterback (Eds.), *Learning from Arnstein's Ladder: From Citizen Participation to Public Engagement* (pp. 91–109). Oxfordshire: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429290091-10>
- Toković, M., Milosavljević, D., Vuković, M., Pantić, M. & Maričić, T. (2025). Resistance and engagement in mining communities: Experiences from Bor and Majdanpek (Serbia). *Spatium*, 53, 11-21. <https://doi.org/10.2298/SPAT250327001T>
- Vajović, M. (2017). The condition of participatory planning in Serbia and how it can be improved. *Challenges of Modern Technology*, 8(3), 8–12. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.2637>
- Vujošević, M. & Nedović-Budić, Z. (2006). Planning and societal context: The case of Belgrade, Serbia. *Contributions to Economics*, 2006, 275–294. <https://doi.org/10.1007/3-7908-1727-9-14>
- Živanović, Z. & Gataric, D. (2021). The evolution and consolidation of the Serbian spatial planning system. In: E. Berisha, G. Cotella, A. Solly (Eds.), *Governing territorial development in the Western Balkans (Advances in Spatial Science, Vol. 9)* (pp. 73–92). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72124-4_5